

VLAANDEREN KON BIJ DE NAZI'S EEN POTJE BREKEN

Hans Renders, Lisa Kuitert en Ernst Bruinsma (red.): *Inkpatronen - De Tweede Wereldoorlog en het boekbedrijf in Nederland en Vlaanderen* De Bezige Bij 432 pagina's € 39,90 ISBN 90 234 1948 0

Op zaterdagavond 20 juli 1940 hing directeur Ybele Geert van der Veen, de 'ongekroonde koning van De Arbeiderspers', zich op in een badcel. Na grote concessies aan de Duitsers dacht hij zijn bedrijf door de oorlog heen te slepen. Hij werd evenwel al snel afgezet. De Arbeiderspers leed in de oorlog grote personele en materiële verliezen. Hoofdredacteur Wiardi Beekman, die al in 1940 de illegaliteit was ingegaan, stierf in Dachau; anderen werden gefusilleerd of kwamen om in een kamp. Weer anderen werden na de oorlog veroordeeld.

Onmiddellijk na de bezetting, schrijft Sjaak Hubregtse in *Inkpatronen - De Tweede Wereldoorlog in het boekbedrijf in Nederland en Vlaanderen*, kunnen we nu vaststellen dat 'de bedrijfsdirectie en het partijbestuur ernstig tekortschoten', ze hadden kennelijk gefaald. Toch werd er tijdens de oorlog nauwelijks een 'bruin boek' uitgegeven. Op de ontwikkeling van het fonds van De Arbeiderspers had de *Verwaltung* blijkbaar geen invloed gehad.

Over het reilen en zeilen van de Nederlandse uitgeverijen tijdens de Duitse bezetting is al veel geschreven, door Adriaan Venema in zijn vierdelige *Schrijvers, uitgevers en hun collaboratie*, door Gerard Groene veld in *Zwaard van de geest - Het bruine boek in Nederland 1921-1945*, ook over de clandestiene uitgeverijen door Lisette Lewin en Hans Renders, maar amper over het Vlaamse boekbedrijf. Tot nu is er weinig gepubliceerd over uitgeverijen in de 20ste eeuw in Vlaanderen. Veel vragen blijven nog onbeantwoord. Hoe kon het Vlaamse Lannoo zo gemakkelijk de oorlog doorkomen? Waarom kon Louis Paul Boon in de oorlog gewoon publiceren? Waren de Duitsers aanmerkelijk coulanter in Vlaanderen?

Veel archieven blijven verzegeld, ook over de Nederlandse uitgeverij. Tot aan zijn dood in 1995 heeft het grootste deel van het Contact-archief bij de langstlevende firmant, Chris Blom, gelegen. 'Alle kans dus om er dingen uit te halen die schadelijk konden zijn', schrijft samensteller Lisa Kuitert, 'zo er al de moeite was genomen om schadelijke praktijken zwart op wit vast te leggen.' Nog steeds zijn zuiveringsdossiers, 'vanwege de indruk van onzorgvuldigheid', niet openbaar, aldus medesamensteller Hans Renders, en liggen ze in de kluis van de Koninklijke-Vereeniging ter Bevordering van de belangen des Boekhandels.

In mei 2003 organiseerden drie

Omslag van een uitgave van Willem M. Waterman, versehenen in 1944 bij A.W. Bruna,

ILLUSTRATIE UIT 'INKTPATRONEN'

universiteiten en het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie een tweedaags congres over het Nederlandse en het Vlaamse boekbedrijf tijdens de oorlog en vlak na de Tweede Wereldoorlog. Een van de vragen was of de 'goede' uitgeverijen doorgingen na de oorlog en de 'foute' verdwenen. Dat ligt uiteraard allemaal veel genuanceerder dan de 'hysterische opsporingsambtenaar' Venema in zijn vier kloekke rapporten uit woede bij elkaar heeft gesnuffeld.

In het boek passeren zowel Vlaamse als Nederlandse uitgeverijen de revue, variërend van antifascistisch en illegaal, neutraal, labbekakkerig of collaborerend tot rabiaat nationaal-socialistisch. Vlaamse uitgeverijen kregen veel armsglag door de 'Flamenpolitiek' die de *Militärverwaltung* voerde. Zo is Uitgeverij Lannoo haast probleemloos de jaren 1937-1942 doorgeroeld. Er was in Vlaanderen geen Kultuurkamer; zelfs anti-Duitse Vlaamse schrijvers als Herman Teirlinck of August Vermeylen bleven hun boeken uitgeven. In zijn tweedelige *Geschiedenis van de uitgeverij in Vlaanderen* meent Ludo Simons dat 'het gros van het Vlaamse uitgeversbedrijf tijdens de oorlog buiten de actieve collaboratie bleef'; slechts een handvol uitgeverijen is voor het gerecht gebracht.

In Nederland werden sommige uitgeverijen gemengeld, schrijvers werd door de Kultuurkamer het zwijgen opgelegd, en het papiertekort werd voor alle uitgevers steeds nijpender. Maar ook dat verschil met Vlaanderen is genuanceerder. Enkele uitgevers deden nog goede zaken. Veel ambtenaren die zich met de boekproductie bezighielden, waren nog voor de oprichting van de Kultuurkamer *deutschfreundlich*, de Nederland-

se boekenbranche kenmerkte zich door een fijnmazige nazificatie door functionarissen 'die doorgaans voor de oorlog al in het boekenvak werkzaam waren geweest'.

Elk mens moet lering trekken, schreef Louis Paul Boon in 1946, 'uit een oorlog waarin wit en zwart bijna waren verzopen in een grijze zee van eindeloos amoralisme'. Boon debuteerde in de oorlog met *De voorstad groeit* en kreeg er in november 1942 de eerste Leo

j. Krynprijs voor. In 1943 maakte het Vlaamse boekbedrijf zelfs een grote sprong voorwaarts. Uitgevers produceerden titels als nooit tevoren.

Inkpatronen roept vooral over de Vlaamse uitgeverijen nog veel vragen op. Dat wil niet zeggen dat het Vlaams boekbedrijf meer heeft gecollaboreerd met de bezetter dan de Nederlandse collega's. Dat er in België geen illegale of zelfs maar clandestiene boekproductie op gang kwam, preciseert Renders, 'is een gevolg van de minder diepgaande bemoeienis met het boekenvak van de *Militärverwaltung* dan de ijver die de *Zivilverwaltung* op dat vlak in Nederland aan de dag legde'.

Ook geld speelde een rol. Uitgever A.W. Bruna metselde een voorraadje verboden boeken in om ze na de oorlog alsnog te kunnen verkopen. Anders dan Venema, die op een vaak omstreden manier oordeelde en veroordeelde, onthouden de auteurs in *Inkpatronen* zich van morele achterafoordelen. Het is een overwegend goed gedocumenteerd en rijk geïllustreerd naslagwerk, met dertien onthullende portretten over Vlaamse en Nederlandse uitgeverijen, met telkens een fondslijst van de tijdens de oorlog verschenen titels.

Een enkele keer is het ook een aandoenlijk boek. Tijdens het legendarische bezoek van koningin Wilhelmina aan De Bezige Bij in 1947 werd ook de 17-jarige Remco Campert, de zoon van de in de oorlog bezweken Jan Campert, aan haar voorgesteld. Ze vroeg hem of hij later in het voetspoor van zijn zo bejubelde vader zou treden. Remco dacht: in de dood? En antwoordde: 'Liever niet majesteit.'

Paul Depondt

[Stefan verwey]

(I)€ER. IÉTS VOO*. 7\ 3fCtTÉR.
fILS -SCHRÜVÉR Kfth IK HIÉR NKS

